

AZ UNITARISMUS ÉBREDÉSE.

E czim alatt az „Unitarian Review“ egyik füzetében az ámerikai viszonyokat illetőleg a következő kis czikket hozza:

A folytonosan növekvő felekezeti tevékenység, nemes buzgalom és lelkesültség az unitáriusok között az utóbbi két, három év alatt annyira feltűnő volt, hogy némely esetben magokra vonták a közfigyelmet és megjegyzést.

Azt hisszük, hogy az ez iránybani mozgalom természetes öszszetalálkozása több oly tényezőnek, melyeket siettetni nem lehet, de a melyek a közel jövőben nagy jelentőséggel fognak birni. Meglepetve, elszomorodva látta több régi pap, kiknek élénken élt emlékezetében az a szép jövő, melyet az unitarismus kezdetben ígért, hogy nem terjed az országban s nem harapódzik különösen a nyugoti részeken prairie égés képpen, ők azt hiszik, hogy azok a nézetek, mint világitó tények szállanak alá az égből; de az ily remények teljesedésének halasztást kellett szenvedni. Valamely nemes, tartós hit nem terjedhet hirtelen. Azok a néptörzsek, melyek az első százakban ezerenként kereszteltettek meg a kereszténységben, nagyon keveset értettek ennek szellemi hatalmából és kötelességeiből. Valójában hosszas ideig lappangó érzés volt, hogy az unitarismus egy vagy más módon el fog terjedni, vagy hogy végre is, hogy ha annak a vallásnak igazi, bátorító nézetei az ámerikai nép szeme előtt feltárlanak, készséges elfogadásra találhatnak, de erre is nagyon mérsékelt törekvés fordítottatott, hisz sokkal több kell arra, hogy valamely vallásos mozgalomnak terjedelmes és tartós hatása lehessen. Megemlékezve a felekezetiesség által folytatott elkeseredett harcra, látva, hogy az emberek mennyire lelkiismeretlenek a tértítés módjainak alkalmazásában, látva a proselytaskodó szellemet, mely az egyéni meggyőződés szentségén és értékén túl néz, látva a nagy társulásoknak gyakran rossz irányba terelt hatalmát, az unitarius nézetűek igen természetesen vonakodtak valamely felekezeti szellemet elfogadni, felhagytak minden proselytai törekvéssel, s mindennel, a mi testületté alakulást vagy szervezkedést mutat. Utóbbi időkben határolt irány látható, hogy visszatérjünk ahoz a módhoz, melyet az idők hathatósan tanusítottak; a melyet valamint nemes, ugy nem-

telen czélokra is fel lehet használni; és a melyet csak a czél igazolhat, a melyre használtatik. A felekezeti elnevezés korlátolt, olyas czélatok nélkül is létezhet; proselytáskodni csak az igazságnak őszinte szeretetéből is lehet; és szervezet nélkül a vallás legmagasabb szempontjai a leghatározatlanabb, legügyetlenebb, legingatabb és rontó módon ki vannak téve egyesek akaratának, vagy nagyon is közönséges szellemi vivmányok hatásának.

Annak érzete mellett, hogy a legészszzerűbb vallásos nézet érvényesül s gyökeret vert, azon meggyőződés állapodott meg, hogy végre is valamely vallásfelekezetnek, nem követői száma vagy népszerűsége, hanem fontossága, minősége és a műveltség biztosítja az állását.

Az unitariusoknak nevezett kis testülethez tartó, az irodalomban, üzleti világban, a köz- és társadalmi életben kitünő egyének nagyszáma mindenütt feltűnt s az illetőkben önelégültséget keltett. Az ember mindig ohajtja a legjobbak helyeslését s egyetlen egynek bölcs itéletét többre becsüli ezereknek értelmetlen, ingatag tapsánál; de különösen a vallásban igen könnyű e tekintetben tulságba esni és elfelejteni, hogy annak legmagasabb elvei nem mindenki előtt szolgálhatnak világitó utmutató gyanánt. Azok az élet különböző utain kitünő emberek egyszerűen azért lettek unitariusok, mert midőn mint fiatal emberek új Angolország különböző városaiból az üzleti központokba jöttek, azokhoz az egyházakhoz csatlakoztak, melyek emelkedett életre, lelkesültségre, missioi haladó szellemre nyújtottak ígéretet, s egyszersmind magas értelmi tanultságot, jellemet s a szószéken áhitatosságot mutattak fel; s ezekben ötven évvel ezelőtt az unitariusokat egy egyház sem multa felül. Hasztalan dolog dicsőíteni az egyes alkotó részeket, egyre apadtak azok; — egyik templom eladatott adósság okán; a másik meg szegényesen haldokolva tengődött, bár meg volt szép készüléke az isteni tisztelthez, — és mások meg teljes reménységben, tehetetlenségben és életnélküliségben valamely rokonszenves prédikátor nevéből várták időszerű ujeletre ébredésüket, a helyett, hogy hallgatóság és pap együttesen épültek volna a felekezeti nagy elvekhez való lelkesült buzgalom által. Azok, kik vezérek vagy azokká leendőek épen ugy eljárhatnak az élet templomába, mint a kisebb jelentőségűek, meggyőződvén, hogy a vallást illetőleg ez nagyjelentőségű; és ki mondhatja meg, hogy egy ily országban, hol az arisztokratikus idealra való minden régi számításban csalódunk, honnan fognak előkerülni a következő nemzedék vezetői? A pajkos, kedélyes, büszke, messi-

látó fiu, kibén tehetség van, hogy a műveltektől műveltséget sajátítson el, a ki most meztláb bolyong kis városotokban, a közelebbi esztendőben segéd lesz valamelyik könyvkiadónál, később kiadó társ lesz s csakhamar az irodalom művelőinek szívesen látott jó embere, vendége; vagy vezér iparos, avagy nagy kereskedő lesz, és a befolyás minden utat megnyit a családjának. Az az egyház vonza magához az élet minden utain valóban kitünő szellemeket, a mely a legbensőbb érdeklődést tanusítja a maga hitében és munkálkodásában. Hisznek abban az egyházban, mely hisz önmagában, s hiszi, miszerint az a hivatása, hogy az egész nemzet egyháza legyen. Abban az egyházban, mely tehetséget mutat a szervezkedésre, vezérségre és önfentartásra, mert úgy találják, hogy saját előmenetelök is teljesen ezektől a tulajdonságoktól függött.

Mialatt mi e tekintetben elég hosszasan tévelyegtünk arra, hogy néhány gyülekezetünk hanyatlását biztosítsuk, oly tanításban részesültünk, melylyel többet felépíthetünk.

Egyébiránt az unitarizmus elvitathatatlan megelevenedésének valódi titka abban a tényben fekszik, hogy határozottabb, összetartóbb állást foglalt el.

Sokáig mások csak pusztá tagadásnak tartották. Talán minden új mozgalomnak keresztül kell menni ezen a phasion; a forgalomban levő tévedések tagadásán, megrögzött tanok ellenzésén, és ám-bár a tagadás minden gondolkozó lélekben valamely nagy állításokat tételez fel, de ezek nem bírnak mindig kellő világossággal; s tagadás nélkül nem lehet valódi élet. Azt mondtuk, hogy nincs Szent-háromság, nincs általános ihletetség, s hogy Jézus Krisztus nem isten, s ezeket szükséges volt kimondani. Azonban úgy látszik, hogy az unitarizmus sok ideig közép uton állott a régi tagadások és az új állítások között; de az állítások lassanként bekövetkeztek. Im-már többé nem hozhatnak zavarba a tudomány vívmányai, melyek, miként Roberston J. Smith felolvasásaiban, azt állítják, hogy a biblia tisztán történelmi termény s ilyennek kell nézni. Nem félünk többé, hogy a csodák elvetése összerontja a kereszténység lényegét. Nem ütközünk meg többé, ha Jézus Krisztus a helyett, hogy egyetlen kivétel legyen, Isten fiai folytonos sorának elsőjévé tétetik. Azonban ezek a kérdések, szükséges megvitatás, néha tisztességes ellen-vélemények elkeseredett tusái közben megoldást találnak azon nagy-szerű szellemi valóságokban, a melyekből keletkeztek, s a melyekben valódi jelentőségeket feltalálják. Az eddigieknél sokkal nagyobb, még pedig rohamosan növekedő körben elismerést nyer az, hogy a sza-

badelvü egyház állításai oly erkölcsi kötelezettségeken nyugszanak, melyek az egész élet szentségét követelik, az emberi természet erőin, melyeket a kereszténység oly nagyszerűen igazolt, és az istenség székén, gazdag hitén, melyet sem a materialismus, sem az agnosticismus meg nem dönthet. A legutóbbi időkben az unitarismushoz történt csatlakozások mutatják, hogy az nem az érzelmek torzhatása, hanem mély alapu mozgalom. Minden erre mutat. Alig van bibliai bíráló, theologiai vita, vallásügyi értekezés, vagy gyülekezeti vita, mely annak haladását ne tüntetné fel. Ha a Szentírás megvizsgálásának minden kis pontja teljes megfontolásban részesül, e hitnézet valódi jelentősége abban az erőben fog nyilvánulni, melyet az inspiratoról való eszmének kölcsönöz s a melyet mi mindig hirdettünk. A Scotch beszédeknek, Robertson Smith felolvasásainak, az általános egyház minden részében feltűnő egyéni nyilatkozatoknak, a tudomány vizsgálódásainak és állításainak, és a mindent kutatás módszerének irányát nem lehet félre magyarázni, korunk gondolkozása egészen azon valódi vallásos elvek felé irányult, a melyek mellett mi mindig harczoltunk, és a melyekben szerintünk a szellemi dolgok egyedül nyernek kielégítő megoldást. Most már a szervezkedésbeni azon bölcseségre, a mély meggyőződés lelkesültségére, a vélemények azon tisztelésére van szükségünk, melyet messziható, hoszszerű igazságok átértett és értett nagysága szül, hogy a társulás hatalmas titka, melyet oly gyakran használtak fel vakbuzgóságra, tudatlanságra és ritualismusra, egy észszerű vallás és bátorító isteni tisztelet munkássa legyen.

KOVÁCSI ANTAL.
